

УДК 37.09

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.72-2.29>**Цянь Кай**аспірант кафедри соціальної педагогіки
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТОВИХ КОМПОНЕНТІВ ГУМАНІСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Стаття присвячена одній з актуальних проблем формування у студентів гуманістичної культури. У статті розглянуто змістову структуру гуманістичної культури студентів (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний компоненти). Зазначено, що когнітивний компонент гуманістичної культури ґрунтується на наявності у студентів знань про гуманістичні цінності, гуманістичну поведінку особистості, усвідомлення їх значущості для особистісного й професійного розвитку. Важливою складовою частиною у формуванні знаннєвого блоку гуманістичної освіченості виокремлено знання про сутність і особливості гуманістичного виховання, уміння визначати цілі й шляхи їх досягнення, що посилює формування гуманістичного світогляду студентів. Встановлено, що емоційно-ціннісний компонент гуманістичної культури студентів виявляється в мірі гуманістичного ставлення до себе, ровесників, оточуючої дійсності та є орієнтиром в їх особистісному і професійному зростанні. Він передбачає також гуманістичну установку на взаємодію; розвинуту емпатію, емоційну саморегуляцію. Зазначено, що важливим у розвитку емоційно-ціннісного компонента є усвідомлення студентами власних потреб, мотивів поведінки, ціннісних орієнтацій. Означений компонент є комплексом мотивів, що спонукають молодих людей до взаємодії, виявлення гуманістичної культури. Діяльнісний компонент гуманістичної культури студентів характеризує прояв двох (когнітивного та емоційно-ціннісного) компонентів в їх поведінці. Наголошено, що гуманна поведінка студента передбачає прояв людяності у ставленні до оточуючих, виявлення активної життєвої позиції щодо прояву зла, антигуманізму в повсякденній життєдіяльності, утвердження гуманності в житті, вияв відповідальності за прийняті рішення. Зазначено, що формування гуманістичної культури є складним, поетапним процесом розвитку особистості майбутнього фахівця й базується на внутрішній мотивації щодо необхідності формування гуманних якостей, усвідомленні їх значущості в майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: культура, студент, гуманістична культура, змістова структура гуманістичної культури, компоненти, когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний.

Постановка проблеми. Професійне та особистісне становлення майбутнього фахівця відбувається в освітньому процесі університету. Саме на етапі професійного навчання продовжують формуватися гуманістичні якості, гуманістична культура фахівця, з якими він вступить у нову для нього атмосферу діяльності й завдяки яким здійснюватиметься його подальший розвиток як особистості й професіонала. З огляду на це, логічним й науково обґрунтованим має стати розуміння змістових характеристик гуманістичної культури студента та вдосконалення організованого, безперервного й цілеспрямованого процесу щодо її формування в майбутніх педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Утвердження парадигми гуманістичного виховання простежується в працях М. Бахтіна, І. Беха, М. Кагана, В. Кан-Каліка, В. Караковського, Л. Масол, А. Москальової, В. Рогової, В. Сухомлинського, В. Тернопільської, Г. Шевченко та ін. Водночас й досі малодослідженим залишається питання формування гуманістичної культури студентів як складника їх професійного зростання.

Мета статті – розкрити змістову структуру гуманістичної культури студента.

Виклад основного матеріалу. Гуманістичну культуру розуміємо як інтегральне особистісне утворення студента в сукупності гуманістичних норм, цінностей, способів поведінки, прийнятих у соціумі. Гуманістична культура характеризується гуманістичною освіченістю, гуманістичною позицією та гуманістичною поведінкою студента.

Формування гуманістичної культури студентів потребує розгляду її структурних компонентів – когнітивного, емоційно-ціннісного, діяльнісного.

Когнітивний компонент гуманістичної культури ґрунтується на наявності в студентів знань про гуманістичні цінності, гуманістичну поведінку особистості, усвідомлення їх значущості для особистісного й професійного розвитку. Зокрема, гуманістична освіченість (знаннєвий аспект) передбачає необхідність засвоєння студентами системи понять про гуманізм і гуманність, загальнолюдську й національну культуру свого народу, духовність і свободу, знання про сутність добра і зла, справедливості і мораль. Володіючи озна-

ченими знаннями студент може оцінювати власні вчинки та поведінку інших, ситуації та позиції в них різних учасників. Гуманістична освіченість передбачає оволодіння особистістю елементами теорії гуманізму, гуманності, знання основних принципів і норм гуманістичної поведінки. Означені знання гуманізму, гуманістичних цінностей і поведінки є ядром гуманістичної культури, в якій проявляється самоцінність людського життя, любові, щастя, свободи, совість, честь, обов'язок, відповідальність, порядність та гідність особистості. У цьому разі ми спираємось на такий перелік складників гуманізму на основі визначення, поданого у філософському енциклопедичному словнику [5, с. 146], в якому цінність людини як особистості акумулюється в її праві на свободу, щастя, розвиток, прояві своїх здібностей, а благо людини є критерієм оцінки соціальних інститутів і водночас визнанням принципу рівності, справедливості людяності як норми відносин між людьми.

Аналіз реальної виховної практики в роботі зі студентами засвідчує, що засвоєні конкретні знання про сутність гуманізму можуть актуалізувати у вихованців помітний емоційний стан, в якому відображаються ті ознаки, які раніше не проявлялися (чи не були сформовані) у студентів: докір совісті, відчуття провини, сорому, морального задоволення чи незадоволення, самоповаги.

Повноцінними показниками усвідомлення гуманістичних знань є гуманні почуття, в яких виявляється ставлення людини до самої себе, інших, світу. У цьому разі почуття посилюють пізнавальні зусилля особистості, її підготовку до діяльності, активність в її виконанні. Водночас гуманні почуття сприяють зміцненню уже закладених (чи зароджених, але ще не зрілих) моральних переконань, позиції, а також «підштовхують» людину до їх реалізації. Звичайно, поряд з об'єктивно вмотивованими гуманними почуттями посилюються гуманні почуття, які є суб'єктивними переживаннями особистості, – співчуття, любов, співпереживання, що в сукупності дає змогу їй виражати норми гуманістичної моралі й потребу в гуманному ставленні до людей.

Ці та інші об'єктивні й суб'єктивні складники гуманних проявів стають рушійною силою, стійкою потребою і мотивами до гуманістичного виховання, а отже, до гуманістичної культури. Знаннєвий аспект гуманістичної культури передбачає наявність знань сутності гуманістичної діяльності, на базі якої поступово формуються гуманістичні уміння та якості.

Загалом гуманістична освіченість як знаннєвий блок гуманістичної культури дає змогу спрямувати виховання студентів у гуманістичному напрямі, сприяє формуванню гуманістичного світогляду, усвідомленню ними свого місця в житті, спільності, держави.

Важливою складовою частиною у формуванні знаннєвого блоку гуманістичної освіченості є знання про сутність і особливості гуманістичного виховання, уміння визначати цілі й шляхи їх досягнення, що посилює формування гуманістичного світогляду студентів.

У результаті усвідомлення інформації про складники гуманістичної культури та особливостей розвитку гуманістичних почуттів формується гуманістична свідомість, гуманістичні переконання, які можуть поглиблюватись лише в діяльності.

Варто звернути увагу на те, що сформованість гуманістичних переконань як елемента гуманістичної культури особистості є своєрідним «сплавом морально розвинених почуттів і знань, переконань і волі, моральних відносин і вчинків, а від глибини цих психічних проявів формується в людини стійка віра в необхідність і можливість гуманізації всього суспільства» [2]. Варто сказати, що на такому рівні засвоєння гуманізму молодого людиною мова може йти про можливість формування гуманістичного ідеалу як уявлення «можливого» в майбутньому.

Емоційно-ціннісний компонент гуманістичної культури студентів виявляється в мірі гуманістичного ставлення до себе, ровесників, оточуючої дійсності та є орієнтиром в їх особистісному і професійному зростанні. Він передбачає також гуманістичну установку на взаємодію, розвинуту емпатію, емоційну саморегуляцію.

Безперечно, гуманні відносини передбачають позитивну спрямованість на іншу людину, співчуття їй, глибоке задоволення від власної безкорисливої турботи про людей, активну підтримку в іншій людині віри в можливість досягнення цілей і вдосконалення своєї особистості [4].

Успішність розвитку цього компонента ми розглядаємо через утвердження гуманістичної позиції студента. Гуманна позиція є результат засвоєння знань про гуманізм, гуманістичну культуру. На думку Е. Бобосова [1], гуманістична позиція є своєрідним комплексним відображенням власного світогляду, моральної орієнтації, поєднання в діях особистості власних інтересів та інтересів інших людей. Тобто можна вважати, що гуманна позиція диктує характер поведінки студента, ставлення до людей, його вчинки в різних ситуаціях. Так здійснюється переорієнтація і перехід набутих знань, розширення світогляду, посилення й утвердження гуманістичної позиції, що відображається в гуманістичній поведінці особистості.

Гуманістичну культуру ми розглядаємо як особистісне утворення студента, що відбивається у його переконаннях, потребах, почуттях, мотивах, взаєминах. Важливим у розвитку емоційно-ціннісного компонента вважаємо усвідомлення студентами власних потреб, мотивів поведінки, ціннісних орієнтацій. Означений компонент є комплексом

мотивів, що спонукають молодих людей до взаємодії, виявлення гуманістичної культури.

Діяльнісний компонент гуманістичної культури студентів характеризує прояв двох (когнітивного та емоційно-ціннісного) компонентів в їх поведінці. Варто зазначити, що гуманна позиція формується поступово і реалізується в поведінці особистості. Можна сказати, що гуманна позиція є комплексним показником, який інтегрує в собі освіченість (знання про гуманність, гуманні вчинки) і є водночас своєрідним емоційно-вольовим сигналом до здійснення гуманістичної поведінки, яка своєю чергою є заключним акордом у сформованості гуманістичної культури студента.

Представляючи наше власне бачення гуманної поведінки, не варто обходити надзвичайно важливі її особливості – це прояв у ній власних гуманістичних якостей, які своєю чергою є найбільш повними і детальними характеристиками гуманістичної свідомості й поведінки особистості. Саме особисті гуманістичні ознаки представляють собою певний набір якостей, які відображають багатогранність особистісних якостей студентів. До них можна зарахувати взаєморозуміння, доброзичливість, співпереживання, емпатію, взаємодопомогу, уміння прийти на допомогу людям. Варто зазначити, що вчені у своїх дослідженнях називають різні, як за кількістю, так і за ознаками, гуманістичні якості: допомога, повага, чутливість, обережність, непримиренність до антигуманізму (К. Гавриловець); доброзичливість, емпатія, терпимість, відповідальність, комунікабельність та комунікативна толерантність (А. Міняйлова); любов, безкорислива діяльність, терпимість, повага, чутливість (Л. Бобко). Зазначені гуманістичні якості особистості – це єдність знань, мотивів, способів поведінки з врахуванням комплексу гуманістичних проявів: увага, запобігання неприємностей, турбота, непримиренність до антигуманних вчинків. До речі, варто зазначити, що Л. Бобко [3] вважає за доцільне розмежувати як фахові (знання своєї спеціальності, професійна компетентність), так і особистісні (доброта, любов, гуманність, справедливість, принциповість, честь, совість, порядність) якості.

У цьому дослідженні ми ставимо за мету аналіз змісту, особливостей формування і прояву особистісних якостей студентів педагогічного університету, котрі готуються до педагогічної діяльності, виховання гуманістичної особистості в різних соціально-виховних інституціях: школі, інтернатному закладі, будинку сімейного типу, коледжі і вищому навчальному закладі. Тому варто наголосити, що саме усвідомлення студентом необхідності виявляти гуманістичні якості у практичній діяльності дає нам змогу говорити про формування гуманістичної культури в період навчання в університеті в умовах творчої позанавчальної діяльності.

На основі здійсненого аналізу результатів наукових досліджень ми зробили спробу спроектувати етапи формування гуманістичної культури, розкрити її складники та їх взаємопідпорядкованість, а також окреслити роль і функції кожної з них у процесі позанавчальної виховної діяльності, спрямованої на гуманізацію виховного процесу загалом.

Мидійшли думки, що гуманістична культура студентів як інтегральне утворення не включає низку гуманних якостей. Тому ми вважали за доцільне об'єднати особистісні гуманістичні якості в окремі блоки. До того ж гуманістичні якості особистості можуть переплітатися, створюючи складну структуру, домінувати або виступати своєрідним підсилувачем для формування іншої гуманістичної якості. Скажімо, знаннєвий аспект (освіченість) не зможе повноцінно «спрощувати» на користь процесу гуманізації особистості, оскільки він потребує реального відображення в «гуманній позиції», «гуманній дії».

Загалом можна сказати, що гуманна поведінка студента передбачає прояв людяності у ставленні до оточуючих, виявлення активної життєвої позиції щодо прояву зла, антигуманізму в повсякденній життєдіяльності.

Зазначений діяльнісний компонент гуманістичної культури – поведінка – є, по суті, узагальненим показником сформованості гуманістичної культури, оскільки саме в поведінці особистості відбувається практична реалізація набутих знань, сформованої й усвідомленої гуманної позиції (як переконаності у власній правоті), інтегруються особистісні гуманні якості. Гуманна поведінка змушує студента як суб'єкта виховного процесу аналізувати й оцінювати власний знаннєвий ресурс, мотиви вибору конкретної поведінки, спрямованість різноаспектних дій і вчинків, принциповість власної позиції в тих чи інших життєвих обставинах. Це спонукає студентів до підсилення тих особистісних гуманних якостей, які у процесі формування гуманістичної культури могли бути своєрідним фоном для розвитку домінуючих якостей. Скажімо, якщо первинна потреба студентів щодо участі в художньо-творчій діяльності давала їм змогу долучитися до певного виду позанавчальної діяльності, то з часом, розширивши власне інформаційне поле про гуманістичну культуру, вони уточнюють власні гуманні позиції, відбирають засоби гуманного впливу на інших людей. Адже, чим більше уточнюється характер потреб, тим більше поглиблюються, трансформуються ідеали, переконання, що свою чергою визначають характер гуманної поведінки.

Водночас не можна обійти думку інших дослідників цієї проблеми (Ш. Амонашвілі, В. Когоротов, Р. Ануфрієва, І. Бех, Г. Бондаренко, В. Кузнецова,

А. Міняйлова та ін.), що формування у студентів гуманних якостей в основному спирається на засвоєння ними змісту гуманістичних понять і принципів гуманізму. А отже, прояв особистістю гуманної поведінки в практичних ситуаціях є тим активнішим, чим більше розвинені в неї гуманні якості. А це доводить, що «без урахування внутрішньої позиції і внутрішніх спонукальних сил неможливо ні оцінювати якості, які формуються, ні створювати систему їх розвитку» [2].

Виходячи на результати міркування і положення різних дослідників стосовно необхідності перетворення загальнолюдської культури на індивідуальну гуманістичну культуру особистості, ми стверджуємо, що об'єктивний характер вимог до загальнолюдської культури сприймається кожним вихованцем суб'єктивно, що веде іноді до усвідомлення гуманістичної культури або досить динамічно, або ж досить уповільнено. Це пояснюється наявністю певної нерівномірності сформованості індивідуального рівня гуманістичної культури, тому можна говорити про особливості, неповторність у виборі змісту форм, методів, прийомів виховного процесу та характер прояву гуманістичної культури особистості.

Висновки і пропозиції. За результатами проведеного дослідження зазначаємо, що до основних змістових складників гуманістичної культури студентів можна зарахувати наявність гуманістичної освіченості (когнітивний компонент), усвідомлену гуманну позицію, переконання (емоційно-ціннісний компонент) та гуманну поведінку (діяльнісний компонент). Кожен із цих складників характеризується окремими показниками та рівнем їх сформованості і прояву у студентів.

Формування гуманістичної культури є складним, поетапним процесом розвитку особистості майбутнього фахівця й базується на внутрішній мотивації щодо необхідності формування гуманних якостей, усвідомленні їх значущості в майбутній професійній діяльності.

Список використаної літератури:

1. Бабосов Е.М. Духовный мир советского человека. Минск : Беларусь, 1983. 334 с.
2. Блашкова О.М. Формування гуманістичних орієнтирів студентської молоді природничих спеціальностей. в умовах сьогодення: пріоритети і перспективи. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 25 (2-2018). Ч. 1. С. 223–228.
3. Бобко Л. Ціннісні орієнтації у взаємодії «викладач – студент» (гуманістичний аспект виховання). *Вісник Львівського університету. Серія: Педагогіка*. 2005. Вип. 19. Ч. 2. С. 43–49.
4. Кулачківська С., Подоляк Л. Гуманістичний підхід: теорія і практика. *Педагогіка*. 2000. № 10. С. 3–7.
5. Новейший философский словарь. Ростов-на-Дону, 2006. 672 с.
6. Тернопольская В.И., Бакулина О.С. Особенности формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по налогообложению и таможенному делу. *International scientific journal «Progress»*. Tbilisi : International Publishing House «Progress», 2018. № 1-2. P. 94–97.
7. Ternopil'ska V., Guk O., Zavorodnia Y., Ryzhykov V., Snitka Y. Variants of the educational paradigm in training of managers. *Revista ESPACIOS*. 2019. Vol. 40 (29). P. 9.

Qian Kai. Characteristics of semantic components of humanistic culture of students

The article is devoted to one of the urgent problems of formation of humanistic culture in students. The article considers the semantic structure of humanistic culture of students (cognitive, emotional-value, activity components). It is noted that the cognitive component of humanistic culture is based on the presence of students' knowledge of humanistic values, humanistic behavior of the individual, awareness of their importance for personal and professional development. An important component in the formation of the knowledge block of humanistic education is the knowledge about the essence and features of humanistic education, the ability to determine the goals and ways to achieve them, which enhances the formation of humanistic worldview of students. It is established that the emotional and value component of humanistic culture of students is manifested in the degree of humanistic attitude to themselves, peers, the surrounding reality and is a reference point in their personal and professional growth. It also provides a humanistic attitude to interaction; developed empathy, emotional self-regulation. It is noted that important in the development of emotional and value component is the awareness of students of their own needs, motives, values. This component is a set of motives that motivate young people to interact, to identify humanistic culture. The activity component of students' humanistic culture characterizes the manifestation of two (cognitive and emotional-value) components in their behavior. It is emphasized that the humane behavior of the student involves the manifestation of humanity in relation to others, to show an active life position on the manifestation of evil, antihumanism in everyday life. At the same time to carry out activities guided by a humanistic approach, to defend humanistic ideas, to affirm humanity in life, to show responsibility for the decisions made. It is noted that the formation of humanistic culture is a complex, step-by-step process of personality development of the future specialist and is based on internal motivation for the need to form humane qualities, awareness of their importance in future professional activities.

Key words: culture, student, humanistic culture, semantic structure of humanistic culture, components, cognitive, emotional-value, activity.